

егемен

Азатстан

Шерхан-шежіре

Кітаптың да бақыттысы бар! Әрине, ол оқылар кітап болса. Сондай оқылар бақытты бір кітап қолымызға тиді. Сүйсіне оқып шықтық. Ол кітап белгілі жазушы Әділ Дүйсенбектің «Шерағамның шеруі» болатын. Ұзақ жылдар бойы баспасөз саласында жемісті еңбек етіп келе жатқан және әлі де қолынан қаламы түспеген Әділ ағаның бұл кітабының басты да әрі негізгі кейіпкері Шерхан Мұртаза, кәдімгі Шерағамыз!

Айтқан әр сөзі ел аузында жүретін Шерағаның өзі абызға, сөзі аңызға айналғалы да қашан?! Бұл арада өз халқының Шерхан Мұртазаға деген шынайы махаббаты мен сүйіспеншілігі жатқандығын айтқан да ләзім. Сөз деген күдіреттің сырын ұғар жан болса, Шерағамыздың кейде шерлі, кейде зілді, әрдайым нәрлі әр сөзінде өмірдің әйтеуір бір ақиқаты жататыны анық. Сол ақиқаттың мірдей оғымен атылған Шерағанның кейіген кей сөзіне ел сүйсініп қол соғып жатса, көңіліне жақпағандар мен ыңғайына жатпағандардың күйініп те, кектеніп те жатқандары аз болмайтын. Әйтеуір, не де болса өмірде және ел аузында Шерхан Мұртазаның айтқан да, айтып та жүрген сөзі бар.

Сол аузы дуалы Шерағанның жанында ұзақ жылдар бойы бірге келе жатқан және бірге қызметтес те болған, тәлімі мен тәрбиесін көрген, әлі де өзінің өмірлік ұстазы санап келе жатқан Әділ Дүйсенбектің «Шерағамның шеруі» роман-эссесі – өз оқырманына олжа сала келген орайлы шығарма. Орайлы санап отырғанымызды, қаламгер Әділ Дүйсенбектің Шераға сияқты біртуар жанның және де өзінің бар саналы ғұмырын қазақтың қасиетті де күдіретті сөз өнеріне арнап, сол қазақтың небір талантты да дарынды қаламгерлерінің бақ жұлдызын жандырған. Олар болса «біз Шерағанның шекпенінен шыққан-быз» деп маркая сөйлер бір дәуір ұрпақтарының Шерағасының әр сөзін шашау шығармай қағазға түсіре отырып, өз халқының назарына ұсынсам деген ниеті деп білгеніміз абзал.

Шынында да Шерхан аға Мұртазаның жазып та, айтып та келе жатқан дүниелерінде бір дәуірдің үні мен тынысы жатыр. Әр дәуірдің дауылына кеудесін тосып өмір сүріп келе жатқан Шерағанның кей-кейде шерлі көңілінің де шері бар. Ол шер Шерағаның қара басының жайын күйттегеннен емес, елі мен халқының мүддесін ой көзімен шолған кездегі көңілінің пәс болатыны, даусының ащы шығатыны да сол кез.

Бұл ретте белгілі жазушы, Мемлекеттік сыйлықтың лауреаты Дулат Исабековтің осы кітаптың алғысөзінде «Жинақта Шерағанның бірде бала, бірде дана, бірде көл, бірде шөл, бірде тарпаң, бірде салқам мінездері жарасымды да жан-жақты көрініпті» деген пікірі Әділ Дүйсенбек шығармасының бар мазмұнын толықтай ашып тұрғандығы бар.

«Дауасыз – шартты ұғым. Оны тек кәрілікпен шектеп қоюға болмас, – деді терең тыныстап. – Дауасызымыз осы уақыт емес пе екен? Уақыт таңды атырып, күнді батырады. Көктем мен жазды, күз бен қысты алмастырады.

Мезгілі келгенде гүл қауыз жарып, ризық пісіп-жетіледі», – дейді бірде Шераға ой толғап.

Дауасыз уақыттың уысында кетіп бара жатқан адам ғұмырдың еншісіне қалар не бар деген ой келеді Шерағаның осы бір сөзінен кейін. Әрине, жақсыдан – өнеге, шешеннен сөз қалары анық. Сол өнегені де, сол сөзді де Әділ Дүйсенбектің кітабынан молынан теріп алуға болады. «Қой үстіне бозторғай жұмыртқалайтын, жарлымын деген жан мың қой айдайтын заман туып келеді. Ауызбірлік болсын! Елбасы – біреу, басқамыз соған тіреу болайық!..» деген Шерхан ағамыздың тәуелсіздігіміздің тағдыры үшін айтқан осы бір ауыз сөзі ұрпақ санасында ұран болып сақталып қалары да анық. Анық дүниенің күнбе-күнгі қанық жайынан мол сыр айтар бұл кітаптан халқымыздың небір асыл перзенттерінің де жарқ еткен бейнелерінің қымбат тартары бар. Мысалы, кітаптағы «Қарекеннің қалжыңы қалған емес» деген әңгімесінде автор қазақтың тұлғалы азаматы, «интернаттың қара нанын бөліп жеп, талай қиыншылықты бастан кешкен екі дос» Қаратай Тұрысов пен Шерхан Мұртаза арасындағы сыйластықтың бір сәттік көрінісін әсерлі жеткізе білген. Сонымен бірге, автор мен кейіпкер арасында өзара сенім мен сыйластық қарым-қатынастық жағдайында өрбитін әңгімелердің әрқайсысы арқылы қаламгер Әділ Дүйсенбек Шерағанның өз кейіпкерінің әр жағдайдағы көңіл күйін, сан салалы пікірлерін, былайша айтқанда мінезін, толық ашып көрсетіп бере алғандығын айтқымыз келеді. Және де әр жайды сылтауратып Шерағаны бір сөйлетіп, пікірін біліп отыруды дағдыға айналдырғандай болған Әділ Дүйсенбек сол арқылы күнделік өмірдің бір шежіресін жазғандығын да жоғары бағалар едік. Шераға айтқан әрбір ұтымды да ойлы сөзді сол айтқан жерінде қалдырмай, қағазға түсіріп отырған автордың нағыз қаламгерлік қайратының да танылар тұсы осы.

Шерағаң – қай салада қызмет жасамасын өзін әуелі журналист, қаламгер ретінде сезініп келе жатқан жан. Содан да болар, мына айнала тіршілікке қаламгердің жіті көзімен қарап, әріге ой жібереді. Санасымен сарғаяр сәттері де аз емес. «Қайда сол шындық деген шіркінің? – деді. – Шындықты айтамын деп кезінде Жұмабек Тәшенов деген аға орыстармен жаға жыртысуға дейін барды емес пе?» деген Шерағанның шамырқана шыққан үнін «Батырлардың батыры» деген әңгімеден анық естір едік. Бұл орайда Шерхан аға атақты Бауыржан Момышұлының өз аузынан естіген Қазақстан Жоғарғы Кеңесінің төрағасы Жұмабек Тәшеновтің ұлтжандылығы мен әділетсіздікке төзбес қайсарлығын сүйсіне айтады. Рейхстагқа бірінші болып ту тіккен Рақымжан Қошқарбаевқа Кеңес Одағының Батыры атағын беру жөніндегі ұсыныстың бар екендігін білетін Жұмабек Тәшенов Мәскеуде КСРО Жоғарғы Кеңесінің Президиумы төрағасының орынбасары ретінде бір айлық кезекшілікте жүрген кезінде сол кездегі Бас штаб бастығы, маршал Коневпен қатты сөзге келеді. Аяғы үлкен дауға ұласқан әңгіменің ушыққаны соншалықты, бұл мәселеге Ворошилов араласып, екеуін сабырларына түсірсе керек. Міне, бұл да болса Тәшенов ғұмырының беймәлім бір тұсы болса, енді сол беймәлім тұсқа да Әділ Дүйсенбек қаламының жарығы түскен екен.

«Шерағамның шеруі» – күнделік өмір кітабы. Автор мен Шерағанның сол

көптеген күнделікті өмірлері ел газеті «Егемен Қазақстан» басылымының қабырғасында бірге өткені бар. Міне, сол «Егеменнің» кезеңдеріндегі Шерхан Мұртаза газет сөзіне аса жауапты қарауды үйретіп қана қоймай, жазар тақырыпты әр журналистің алдына тартып отырар шынайы көрініс табады. Шерағаның бар саналы ғұмыры қазақ баспасөзімен тығыз байланысты болса, сол ғұмырдың да көптеген жайлары айтылмай да қалған екен. Кітаптағы «Қақпанға түскен қонақ» атты шағын бір әсерлі әңгімеде айтылатын мына бір жайды әдейі бөле-жара алдық. «Жаз мына оқиганы, – деп ағам қолма-қол тапсырма берді. – Елдегілер оқысын, бір пайдасы тиіп қалар», – деген Шерағанның өзінің сенімді жауынгер қаламгер інісі Әділ Дүйсенбекке берген тапсырмасының түп-төркінінде «елге пайдасы тиіп қалар» деген жанашырлық ой жатыр. Қашан болсын қаламының қарымымен өз елі мен халқының қамын жеп, жағдайын ойлап, елдік сөзін айтып келе жатқан Шерхан Мұртазаның буырқанған жан қуатын қаламгер өз кітабында шеберлікпен бере алғандығын айтпақ керек.

Жазушының қалам жарығының сәулесі түскен әр тақырыпта өмір жатқандығын аңдаймыз. Сол өмірді автор Шерхан ағаның ғұмырымен, күнбе-күнгі өмір тіршілігімен көрсете отырып, тұтас бір кезең ахуалының тынысын сездірер еді. Әрине, тарихқа айналып бара жатқан кезеңдер де бар. Алайда, сол тарих қойнауындағы кезеңдердің өзі ел тағдыры, адам тағдыры. Ал тағдыр-тарихқа кез-келген ұрпақ қашан болсын айналып бір соғатыны және де бар. Сол кезде және сол тұста Әділ Дүйсенбектің «Шерағамның шеруі» алдымыздан табылары да бар. Өйткені, бұл кітапта қазақтың Шерханының тағдыры жатыр. Сол Шерхан тағдырдың көптеген сырларын өзінің шынайы ықыласты қаламының ұшымен өз кітабына арқау ете білген жазушы Әділ Дүйсенбек ең әуелі өзінің інілік және қаламгерлік парызына адалдық танытқандығына ризамыз. Бүгінгі ағалар сөзі ертеңгі бабалар сөзі болып, дүниені жаңғыртып, келер талай ұрпаққа жетері де анық. Соған жазсын!

Жабал ЕРҒАЛИЕВ,
жазушы, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, Парламент
Сенатының депутаты